

HONDERD UREN DE „ONGEZIENE" GAST DER BANTENGs IN OEDJOENG-KOELON

Inleiding.— In aansluiting op een dienstreis door het wildreservaat Oedjoeng-Koelon in het laatst van het vorig jaar, maakte ik een vacantiereis van veertien dagen naar dit gebied, welke tijd bijna uitsluitend werd besteed aan het doen van waarnemingen bij bantengs en herten. Gedurende deze vakantie-reis bracht ik in mijn eentje meer dan 100 dag-uren door in schuilhutten in boomen, nabij de weide- en drinkplaatsen dezer dieren. Daar tot nu toe zoo bitter weinig over het leven der bantengs werd gepubliceerd, acht ik mijn waarnemingen van genoeg belang om ze aan de vergetelheid te ontrukken.

Daar het, om een zoo volledig mogelijk inzicht te verkrijgen in het leven dezer wilde runderen, een eerste vereischte is, de dieren onder de meest uiteenlopende omstandigheden onopgemerkt te bestudeeren, bleef ik bijna den geheelen dag in die hiddingen en bracht ik daarin ook verscheidene nachten door. De tijd van het jaar — het was in het laatst van October — bracht mede, dat ik waarnemingen kon doen bij nogal uiteenlopende weersomstandigheden: naast kalm weer met veel zonneschijn maakte ik donkere dagen met veel wind mee en dagen van zeer veel regenval met zware onweders. Een onverdeeld voordeel was het niet, dat ik juist gedurende die periode mijn observaties deed, daar de wind tijdens de laatste dagen niet meer constant uit het Oosten of Zuidoosten woei, doch meermalen uit het Westen blies, zoodat plaatsen, waar het wild bij de eerste windrichting nooit lucht van mij had gekregen, later gemeden werden.

Mijn schuilhutten liet ik op een hoogte van 3 tot 6 meter in boomen bouwen van hout en bladeren, langs de randen der open plaatsen (tegals), waar ik bantengs kon verwachten; door middel van groene wasdoekjes wist ik mij eenigszins tegen zware regens te beschutten. Bij het bouwen der schuilplaatsen en tijdens het verblijf daarin moest natuurlijk worden voorkomen, dat het onderwerp onzer studie lucht van ons zou krijgen, terwijl bovendien zoo veel mogelijk plaatsen moesten worden uitgezocht, waar de observatiehut kon worden beklommen en verlaten zonder de aandacht te trekken, hetgeen door plaatsen uit te zoeken langs den boschrand meestal wel, doch lang niet altijd mogelijk was. Ons vaste bivak bevond zich steeds op zeer grooten afstand van deze observatiehutten. Ik liet mij door een of twee inlanders van daar uit naar mijn hiding brengen; zij keerden dan weer terug naar het kamp, zoodat in de grootst mogelijke rust kon worden geobserveerd.

Bij het bezien der foto's, waarmee ik mijn artikel zal verluchten, zullen wellicht eenige lezers opmerken, dat de bantengs in Oedjoeng-Koelon thans zóó mak zijn geworden, dat zonder veel moeite goede foto's zijn te maken. Daarom wil ik er hier op wijzen, dat een dergelijke zienswijze niet juist is. Het is m.i. ook in dit reservaat uitgesloten, dat men uit de hand behoorlijke foto's met documentaire waarde maakt van dit wild, zonder dat men zich goed verdekt opstelt. Het eenige voordeel, dat men hier heeft, is, dat de dieren overdag uitkomen en in het open veld grazen, hetgeen voor het fotografeeren van het grootste belang is. Maar ondanks dit heeft men zich voor het maken van foto's, die de dieren toonen zooals ze zich in de vrije natuur gedragen en die dus beelden geven met documentaire waarde, zeer veel moeite te getroosten.

Bij mijn observatiehutten kwamen zelfs de schuwste vogels als pauwen, zwarte ooievaars en zilverreigers. Wanneer men deze dieren, die beschikken over een voor ons onbegrijpelijk goed gezicht en die zeer veel aandacht schenken aan veranderingen, aangebracht in een hun bekende omgeving, op enkele meters afstand te zien krijgt, zonder dat ze ons ontdekken, dan komt mij de veronderstelling, dat bantengs en herten mak moeten worden vóór ze zich bij de hidings wagen, wel geheel onjuist voor.

Dat het fotografeeren niet zoo gemakkelijk ging, kan bovendien blijken uit het feit, dat in de 12 dagen, dat ik mij „tusschen” de dieren bevond, slechts gedurende een korte spanne tijds op twee verschillende dagen van behoorlijk fotografisch

Fig. 1. Uitsluitend door het wild, vnl. bantengs, gemaakt pad (wissel).

foto v.d. schr./

succes kon worden gesproken. Het fotografeeren van dieren in de natuur gaat in den regel niet zoo gemakkelijk, als men althans beelden verlangt, die den toets van normale critiek kunnen doorstaan, vooral niet in een land als dit, waar de moeilijkheden op dit gebied veel grooter zijn dan in de gematigde stre-

ken. Naast een juist gebruik van camera en materiaal moet men de beschikking hebben over een flinke dosis enthousiasme en geduld; maar steeds zal deze arbeid een zeer zware wissel trekken op het fysiek van den fotograaf. Men late zich echter door al deze moeilijkheden niet afschrikken: de trophéeën zijn het dubbel en dwars waard en ik kan dan ook moeilijk gelooven, dat er jagers zijn, die met méér voldoening terugzien op een succesvolle jacht met het geweer dan een dierenfotograaf op zijn tochten met de camera: als deze de beelden beziet, die hij heeft gemaakt, zal hij zich minstens even gelukkig gevoelen als een jager, die zijn trophéeën bekijkt, welke hij op inspannende jachten bijeen gebracht heeft.

Enkele algemeene opmerkingen ten aanzien van het wildreservaat en de gevaren, die een goeden bantengstand hier mogelijk bedreigen.— In een artikel: „Waarnemingen over neushoorns en bantengs in het natuurmonument Oedjoeng Koelon”, verschenen in het Jaarverslag der Ned. Ind. Ver. tot Natuurbescherming over de jaren 1933/34, geeft de heer P. F. FRANCK op blz. 50 e.v. een aantal

bijzonderheden over de bantengs in dit wildreservaat, die in menig opzicht niet met de door mij gedane waarnemingen overeenstemmen. M.i. moet men, om een oordeel te kunnen vellen over het leven der bantengs van een zoo uitgestrekt gebied als het onderwerpelijke, geruimen tijd hierin verblijven en zooveel mogelijk verschillende plaatsen, waar bantengs voorkomen, bezoeken. Waarnemingen, b.v. gedaan nabij de monding van de Tjidjoengkoelon tegenover het Meeuweneiland, zooals de heer FRANCK deed — gelijk deze mededeelde — en waar ook de foto's, die bovengenoemd artikel illustreeren, werden genomen, kunnen gemakkelijk aanleiding geven tot gevolgtrekkingen, die t.a.v. het leven der bantengs in het overig deel van het reservaat niet juist zijn, gelijk hieronder blijken zal.

Zooals den lezers wellicht bekend zal zijn, werd Oedjoeng Koelon in 1921 tot natuurmonument verklaard. Dit was zeer juist gezien, daar men hierdoor een uniek gebied tot wildreserve verklaarde, waarin naast bantengs, herten, zwijnen en kidangs ook nog neushoorns en tijgers voorkwamen. Niet juist was het

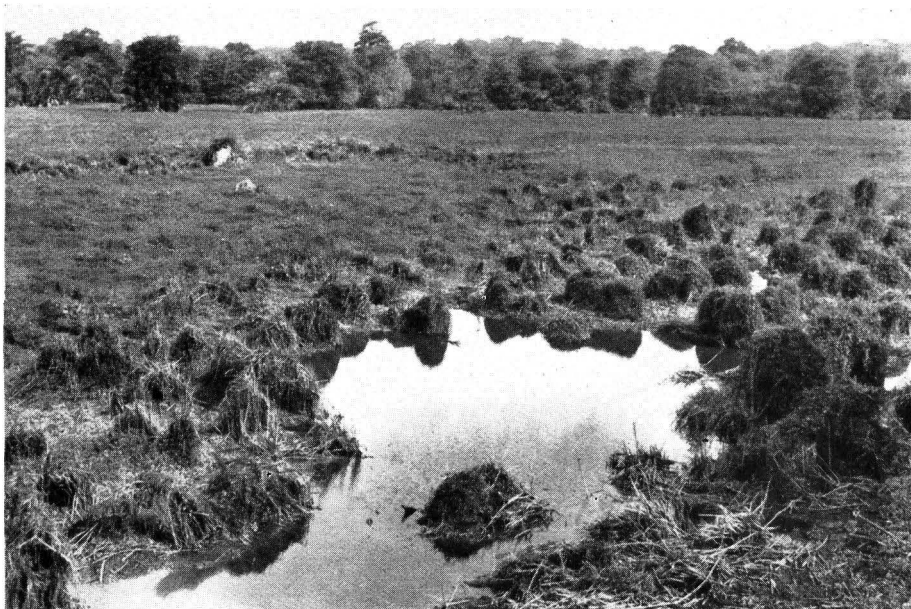

Fig. 2. Uitgestrekte tegal, waarop zoo goed als geen voor het wild eetbaar gewas groeide, doch waar bantengs en herten vaak lang in de zon lagen.

[foto v. d. schr.]

echter, dat men volstond met het slaan van het besluit, waarbij dit gebied tot natuurmonument werd verklaard en daarna zoo goed als geen zorg aan dit terrein besteedde. Wat hiervan de oorzaak was, doet niet terzake: volstaan zij met te constateeren, dat nimmer door eenigen deskundige een grondig, het geheele reservaat omvattend onderzoek plaats vond, zoodat men over aantal en voorkomen van het daar aanwezig wild geen betrouwbare gegevens bezat, hetgeen vooral t.a.v. de neushoorns wel zeer moet worden betreurd. Evenmin werd veel aandacht besteed aan het leven der dieren zelf, en aan de voedselbronnen, op welke het wild in deze, toch immer beperkte ruimte is aangewezen.

Hierdoor was het mogelijk, dat zich ongemerkt veranderingen in deze voedselplaatsen voltrokken, die waarschijnlijk den stand der bantengs en herten schadelijk zullen hebben beïnvloed en dit ook zullen blijven doen, als hierin door den mensch

geen verbetering wordt gebracht. Ik ben ervan overtuigd, dat dit wildreservaat zijn waarde t. a. v. de zooeven genoemde diersoorten, die vnl. zijn aangewezen op open weideplaatsen, grootendeels zal verliezen, wanneer niet kunstmatig wordt ingegrepen.

Dit zal velen van de lezers wellicht vreemd in de ooren klinken, maar toch is dit niet zoo vreemd als het oogenschijnlijk lijkt. Men dient niet te vergeten, dat dit gebied zijn aanvankelijk zeer gunstigen banteng- en hertenstand vermoedelijk juist te danken zal hebben gehad aan het feit, dat op oude ladangs, *gemaakt door den mensch* en begroeid met *alang-alang*, *glagah*, lage grassen, enz., voor deze herkauwers uitstekende voedselbronnen waren ontstaan, zoodat zij, buiten de reserves beroofd geworden zijnde van natuurlijke voedselbronnen en ten gevolge van een meedoogenlooze achtervolging door den mensch, zich o. a. op dit schiereiland konden handhaven.

Door de bevolking, die zich vroeger in Oedjoeng-Koelon bevond en door die, welke later van elders kwam, werd de *alang-alang* enz. voortdurend afgebrand, waardoor het gewas zich geregeld kon vernieuwen en waardoor verhinderd werd, dat op deze open tegals een hooge opslag de overhand kreeg. Stellig zullen deze branden voor een niet gering deel opzettelijk veroorzaakt zijn met het doel het wild te bemachtigen, maar dit schijnt toch nooit catastrophale gevolgen te hebben gehad voor den wildstand. Waarschijnlijk wisten de dieren zich hier te handhaven door zich aan een nachtelijke levenswijze aan te passen en door zich overdag in het dichte bosch terug te trekken, zooals dit thans ook elders buiten de reserves het geval schijnt te zijn bij bantengs en herten. Niettegenstaande dit worden zij daar thans door een steeds intensievere, vooral clandestien bedreven jacht vaak ernstig bedreigd. Nadat Oedjoeng-Koelon natuurmonument was geworden, werd, gelijk ik reeds opmerkte, niets aan deze weideplaatsen gedaan met het fatale gevolg, dat thans het grootste gedeelte der vroegere tegals geheel is dichtgegroeid en voor herten en bantengs van weinig of geen waarde meer is. Het aspect van dit terrein moet sinds de verklaring-tot-natuurmonument wel zeer belangrijk zijn veranderd en het verdwijnen dier weideplaatsen zet zich, zooals ik tijdens mijn laatsten tocht heb kunnen constateeren, nog steeds voort. Op plaatsen, waar tot voor luttele jaren nog groote oppervlakten *alang-alang* moeten zijn geweest, vindt men dit gewas bijna in het geheel niet meer; in plaats hiervan treft men een vaak ondoordringbare wildernis van *tjente* en ander hoog onkruid aan, dat voor het wild van nul en geener waarde is. Dat de *alang-alang* zich op enkele plaatsen nog zoo lang heeft kunnen handhaven, zal m. i. moeten worden toegeschreven aan het clandestien afbranden dier vlakten, óók in de periode, toen dit gebied reeds lang natuurmonument was. Men treft thans nog slechts op één plaats een complex *alang-alang* van enkele ha aan, nl. tegenover het Meeuweneiland, juist op een plaats, waar duidelijk brandsporen zijn. Hier werd nauwelijks één jaar geleden nog een flinke oppervlakte in de asch gelegd, waardoor de hoogere opslag van *tjente*, enz. verdween en de *alang-alang* opnieuw opschoot. Ik geloof dan ook, dat de stand der bantengs en herten sinds de verklaring-tot-natuurmonument van dit schitterend terrein niet vóóruit—zooals men verwachten zou—, doch achteruit gegaan is t. g. v. de beschreven wijzigingen in de voedselbronnen. Het is jammer, dat ons betrouwbare cijfers uit vroegere perioden ontbreken, waardoor het niet mogelijk is, de juistheid van deze meening met cijfers aan te toonen.

Tijdens mijn verblijf in het wildreservaat—gedurende ongeveer twee maanden—heb ik een groot deel der in Oedjoeng-Koelon voorkomende bantengs onder oogen gehad en ik verbaasde mij vaak over den slechten lichamelijken toestand van vele dezer dieren, vooral van de koeien (vgl. de afbeeldingen). De mededeeling van Ir APPELMAN in het door hem geschreven artikel over den Baloeran in het pas verschenen Jubileum-album der Ned. Ind. Ver. tot Natuurbescherming wijst erop, dat deze toestand niet normaal is, daar de bantengs in het Baloeran-gebied er in het laatst van den oostmoesson volstrekt niet slecht uitzien. Ook Dr MAX BARTELS, dien ik hierover sprak, vond de dieren abnormaal mager vergeleken bij de bantengs, die hij kent langs een deel van West-Java's zuidkust.

Ik heb tijdens mijn verblijf in Oedjoeng-Koelon niet kunnen begripen, waar de dieren de groote hoeveelheid voedsel, die zij ongetwijfeld noodig hebben, vandaan halen. Als het juist is, dat een Europeesche eland 50 kg voedsel per dag noodig heeft, zal een banteng niet veel minder behoeven om zijn reusachtig lichaam in stand te houden.

Bijna zonder uitzondering trof ik de bantengs steeds aan op met kort gras begroeide, geheel open of met ijl bosch bedekte tegals. Hoewel het gras daar reeds zeer kort was afgevreten, kwamen de dieren toch steeds weer op die zelfde plaatsen terug. Ik dacht toen, dat de toestand voor hen wel belangrijk zou verbeteren, wanneer de regens zouden zijn doorgekomen, doch ik heb mij daarin, te oordeelen naar de ervaringen van mijn laatste dagen daar, vermoedelijk vergist: van eenige verbetering kon nauwelijks worden gesproken. Na enkele zware regenbuien bleek nl., dat het kort te voren kurkdroge terrein geheel doorweekt was en zóó veel water bevatte, dat een groot deel van de lage vegetatie geheel onder water stond en de dieren plaatselijk tot de knieën wegzakten. Een zich onder dergelijke omstandigheden terugtrekken van deze tegals en een opzoeken van hoger gelegen voedselplaatsen is thans niet wel mogelijk, omdat de vroeger juist op die plaatsen

Fig. 3. Grazende bantengkoeien en een stier gedurende den ver gevorderden oostmoesson.

[foto v. d. schr.]

zoo veel voorkomende alang-alang thans is verdrongen door de boven reeds genoemde oneetbare gewassen.

Hoogstwaarschijnlijk zullen nergens in dezen Archipel de droge maanden van het jaar voor het wild tot de vette maanden behooren, doch t.o.v. Oedjoeng-Koelon neigt men tot de veronderstelling, dat de dieren daar in het geheel niet meer een gunstig jaargetijde kennen. Absoluut definitief kan ik mij hieromtrent nog niet uitspreken: daartoe is nog een tocht naar het reservaat noodig kort vóór het einde van den westmoesson, waartoe ik hopelijk nog eens gelegenheid zal hebben.

Ik nam in het reservaat meermalen waar, dat de bantengs ook bladeren van struiken en van lage boomen vraten, zoodat men het voor mogelijk moet

Fig. 4. Vermagerde bantengkoeien bij een drinkplaats in Oedjoeng-Koelon.
foto v. d. schr. J

houden, dat ze op deze wijze hun tekort aan gras aanvullen, maar ik geloof niet, dat - wat de bantengs en herten betreft - dergelijk voedsel op den duur de zoozeer gewilde alang-alang, glagah en andere grassen geheel zal kunnen vervangen. Dat ik in deze meening niet alleen sta, blijkt uit een brief van Dr M. BARTELS

aan het Hoofdbestuur der Ned. Ind. Ver. tot Natuurbescherming naar aanleiding van een door mij met hem over Oedjoeng-Koelon gevoerd gesprek. Daarin citeert hij uit een schrijven van den bekenden grootwild-jager MAARSEVEEN het volgende:

„Magere beesten, niet te verwonderen, waar ze zoo goed als niet (nooit??) versch gras (alang-alang) hebben. Oude, droge alang-alang en andere gras-soorten, daar worden ze zeker niet vet van! Meening Hr. H. is juist, daarom jaarlijks „complexgewijze afbranden“. M.i. kan dit méér goed dan kwaad doen!”

Naar aanleiding van het betrekkelijk groot aantal door mij aangetroffen cadavers van in de laatste 2 — 3 jaren gestorven bantengs, waaronder een viertal van de laatste maanden, maakte ik in mijn officieel rapport de veronderstelling, dat het niet uitgesloten moet worden geacht, dat de bantengs door het nuttigen van verkeerd voedsel aan de een of andere ziekte ten offer waren gevallen. Van groot belang is in dit verband een vondst van den heer DE KANTER, een oud-Resident van Bantam, die tijdens een van zijn tijgerjachten in het wildreservaat een zieken

bantengstier aantrof, die, na uit humanitaire overwegingen te zijn afgemaakt, bij sectie bleek te hebben geleden aan een ziekte, die lever en maag had aangetast. Deze ziekte werd door de Inlanders woe woenihan genoemd, volgens DE KANTER naar een roodpaarse bes, door de Inlanders woeni (*Antidesma Bunius*) geheeten, met welke de gezwollen, door deze ziekte in de maag veroorzaakt, groote gelijkenis vertoonen. Er is geen reden te veronderstellen, dat slechts dit ééne dier aan deze ziekte zou zijn bezweken. Maar of nu deze dan wel een dergelijke ziekte het gevolg is van het vreten van minder geschikt voedsel, of dat het hier een ziekte betreft, waaraan de dieren onder normale omstandigheden en met normaal weerstandsvermogen best het hoofd kunnen bieden, zal natuurlijk niet zoo gemakkelijk zijn uit te maken. Het is zeer wel mogelijk, dat een heel andere oorzaak aan de ziekte ten grondslag ligt. Dit neemt niet weg, dat wij gerust mogen aannemen, dat de thans aanwezige voedselbronnen onvoldoende zijn en dringend verbetering behoeven; na een event. verbetering zal het in ieder geval mogelijk zijn na te gaan, hoe de dieren hierop reageeren.

De meening van den heer MAARSEVEEN hieromtrent blijkt uit het volgende citaat, eveneens overgenomen uit het bovengenoemd schrijven van Dr BARTELS:

„Ziekte onder de bantengs?! Dit moet eerst bewezen worden, voordat ik er iets van geloof (De vondst van DE KANTER is m.i. echter een bewijs!—H.). Mocht dit inderdaad zoo zijn (eventueel t.z.t. toch worden bewezen), wel, aan wie de schuld?! Al dat dichtgroeien van de tegalans en het *niet verjongen* van de alang-alang is uit den boeze!!! De wildstand zal daar heusch niet op vooruit gaan, zeer zeker niet!!!

Over „leverbot” sprekende, zegt de heer MAARSEVEEN:

„Leverziekte: Zoowel bij karbouwen als bij tamme koeien komt „leverbot” voor en ook weleens bij het „wild” (kidangs, herten, bantengs) in de vrije natuur, doch gaan ze daar niet bepaald van dood en heb ik in vroegere jaren meer dan eens een vette karbouw, tamme koe of stier zien slachten, die „leverbot” (wormen in de lever) had. („Leverbot” is dus waarschijnlijk een andere ziekte dan die, welke door DE KANTER bij den bantengstier in O. K. geconstateerd werd, gezien de zeer uiteenlopende verschijnselen. — H.).

Nu nog loopen hier aan het meer van Tel. Patengan koeien rond van den heer WARSTÄT. die, hoewel aan „leverbot” lijdende, toch mooi vet zijn en niet vanzelf doodgaan. Volgens den veearts vindt deze ziekte haar oorzaak in het eten van het meergras (l a m e t a), welk gras ook in de sawah's, in rantja's en op andere modderige plaatsen voorkomt. In ons droog „tegalan-terrein” moet m.i. die ziekte sporadisch voorkomen en daarom, heer BARTELS, als het nu mogelijk geacht moet worden, dat die te Oedjoeng-Koelon gevonden beesten aan „leverziekte” dood zijn gegaan, dan is de eerste en directe eisch, om alle tegalans in Oedjoeng-Koelon te laten afbranden, zoodat noch bantengs noch herten hun voedsel (wegens gebrek aan beter) behoeven te zoeken in die rantja's, rawah's en op andere modderige plekken, waar dat gras (l a m e t a) voorkomt”.

Voor al in verband met de plaats, waar de cadavers en hun overblijfselen werden gevonden, is het echter moeilijk t. a. v. de doodsoorzaak een geheel bevredigende verklaring te vinden. In het algemeen wordt aangenomen, dat zieke of gewonde dieren, die hun einde voelen naderen, zich terugtrekken in het dichte struikgewas en een rustig, verborgen plekje uitzoeken om te sterven. Maar de door mij aangetroffen overblijfselen lagen — met uitzondering van twee gevallen — steeds op of langs den rand van de open weideplaatsen, zoodat de veronderstelling, dat deze dieren niet op normale wijze aan hun einde zijn gekomen, gerechtvaardigd is. Dat deze overblijfselen afkomstig zijn van clandestien gedoodde dieren, acht ik niet aannemelijk, te meer niet, omdat ik juist op de plaats, waar hoogstwaarschijnlijk wèl wordt gestroopt, nl. nabij de monding van de Tjidjoengkoelon, slechts enkele zeer oude beenderen aantrof, die echter evenmin als die van elders sporen droegen

van door den mensch gepleegd geweld. Aan de gevonden schedels en beenderen heb ik van kogelgaten of andere menschenlijke sporen niets gemerkt: geen der schedels droeg een kogelgat, in tegenstelling met een aantal door Dr BARTELS en den heer MAARSEVEEN langs Java's zuidkust aangetroffen schedels van gestroopte bantengs, van welke eerstgenoemde mij eenige foto's toonde. De samenstelling en de quantiteit van de projectielen, die Inlandsche stroopers voor dergelijk groot wild gebruiken, zijn in den regel van dien aard, dat het al zeer toevallig zou zijn, als aan schedels of gebeente geen zichtbare sporen zouden zijn achter gebleven. Dat zij hier andere wapens, b. v. strikken, zouden hebben gebruikt, acht ik, gelet op de plaats, waar de dieren lagen, eveneens zoo goed als uitgesloten.

Fig. 5. Het cadaver van een bantengstier op een der tegals in het reservaat.
foto v d schr.] De huidkleur was roodbruin in plaats van zwart.

Wat ten slotte ook nog pleit tegen de veronderstelling, dat hier stroopers aan het werk zouden zijn geweest, is de omstandigheid, dat men de cadavers der slachtoffers open en bloot heeft laten liggen, daardoor even zoovele stukken van overtuiging achterlatend. Als men bedenkt, dat men van dieren als

neushoorns, die men heel wat moeilijker kan laten verdwijnen, zelfs kort nadat afschot heeft plaats gevonden, zoo goed als geen spoor meer terugvindt, omdat de beenderen en de omvangrijke onbruikbare deelen van het reuzen-lichaam worden begraven of in kali's worden geworpen—gelijk oude badakstroopers mij verzekerden—, dan wordt het toch wel heel moeilijk in ons geval aan stroopers te denken. De meest plausible verklaring is wellicht, dat het hier overblijfselen betreft van zieke bantengs, die uit hun lijden werden verlost door den tijger, al kan ik ten aanzien hiervan geen overtuigende bewijzen aanvoeren, o.a. door het feit, dat meerdere dieren, als varanen, varkens en in een enkel geval ook een krokodil, zich aan de cadavers hadden te goed gedaan en ervoor hadden gezorgd, dat de beenderen uit elkaar werden getrokken en verspreid in het rond kwamen te liggen en enkele deelen in het geheel niet meer te vinden waren, zooals de onderkaken, die steeds ontbraken. Maar ook zonder het „ingrijpen” van deze dieren zal het niet gemakkelijk zijn, aan iets oudere resten uit te maken, of hier al dan niet tijgerslag in het spel is.

De in enkele gevallen onderzochte tijger-faeces hebben mij geen bewijzen kunnen leveren, dat de tijgers in Oedjoeng-Koelon bantengs zouden slaan. Doch ook het vinden van overblijfselen van bantengs in de uitwerpselen dezer roofdieren zou geen bewijs behoeven te zijn, dat bantengs door tijgers worden geslagen, daar het bekend is, dat zij zich niet ontzien cadavers te vreten, zelfs al zouden deze reeds door de maden zijn aangetast.

Of de tijger er toe overgaat bantengs, die in goede conditie zijn, te doden, weet ik niet. De heer BARTELS, met wien ik deze aangelegenheid besprak, meende van niet: hem noch den heer MAARSEVEEN waren gevallen bekend, dat volwassen gezonde bantengs aan den tijger ten offer waren gevallen. Ondanks de ervaringen van deze beide deskundigen komt het mij toch nogal gewaagd voor met stelligheid deze mogelijkheid uit te sluiten. Wanneer een tijger het wel aandurft een karbouw te slaan, hetgeen o. a. door DE KANTER in het reservaat werd meegemaakt t.a.v. een karbouw, die als prooi bestemd was voor een tijger, dan mag men m.i. aannemen, dat ook volwassen bantengs het slachtoffer kunnen worden van deze roofdieren. Over het algemeen weten wij van de prooidieren der tijgers in onzen Archipel te weinig af, om ons definitief uit te spreken omtrent deze belangrijke kwestie.

Maar ik geloof niet, dat voor de bantengs in Oedjoeng-Koelon van de zijde van den tijger gevaar dreigt. In de eerste plaats ben ik er thans van overtuigd, dat er in dit gebied heelemaal niet zooveel tijgers voorkomen als men wel eens aannemelijk heeft trachten te maken, en evenmin kan ik aannemen, dat, zoo er al eens gezonde bantengs door tijgers worden geslagen, dit de gewoonte van alle in het reservaat voorkomende tijgers zou zijn. Zij zullen zich stellig in hoofdzaak houden aan de minder riskante jacht op herten, kidangs en zwijnen, die wat de beide laatste soorten betreft in het geheele gebied algemeen voorkomen. Zoolang van deze dieren de stand nog zoo bevredigend is als thans, kan ik niet gelooven aan eenig gevaar voor de bantengs van de zijde der tijgers.

Het is interessant mede te deelen, dat onder de 16 door mij gevonden cadavers er slechts 4 van koeien waren, dus 25 % van het totaal! Dat de betreffende

Fig. 6. Schedel van een dood gevonden bantengstier.

[foto v. d. schr.]

dieren geen kleine exemplaren geweest zijn, blijkt uit de koplengte en horenwijdte: de grootste breedte der horenpitten (dus zonder de horenscheede) van een der stieren bedroeg 77 cm, doch de overige dieren hadden horens gedragen, die varieerden van 79 tot 92 cm; van twee stieren heb ik geen maten genoteerd. De lengte der schedels (zonder de huid) varieerde van 48 tot 53 cm. Wanneer men weet, dat de in het Zoölogisch Museum te Buitenzorg aanwezige record bantengkop een horenbreedte (met de horenscheede) heeft van $93\frac{7}{10}$ cm bij een koplengte van 52 cm, dan is het duidelijk, dat zich onder mijn vondsten groote dieren moeten hebben bevonden. De lengte der koppen van de gevonden koeien bedroeg 46, 46, 49 en $49\frac{1}{2}$ cm; het betreft hier dus evenmin kleine exem-

Fig. 7. Versch tijgerspoor langs een modderige getijde-kali in het reservaat.
[foto v. d. schr.]

plaren. Als iets bijzonders kan nog worden medegedeeld, dat de huid van het cadaver van een bantengstier, voorkomend op een der afbeeldingen (fig. 5), de roodbruine kleur had van een bantengkoe. Deze kleur kwam ook voor op deelen, die niet aan de zon waren blootgesteld geweest, zoodat deze lichte kleur m.i.

niet aan de inwerking van het zonlicht mag worden toegeschreven.

Het is moeilijk, wanneer men stroopers uitschakelt, het groote percentage stieren onder de gevonden overblijfselen bevredigend te verklaren, zoolang niet meer gegevens dan thans het geval is ter beschikking staan. Het is natuurlijk heel wel mogelijk, dat de stieren grootere vatbaarheid bezitten voor bepaalde ziekten, doch waarschijnlijk is dit niet.

Wanneer tijgers hun slachtoffers zoeken onder de bantengs, lijkt mij de volgende verklaring in verband met het groote percentage stieren wel aannemelijk. Hoewel men geneigd is te veronderstellen, dat het een tijger gemakkelijker zal vallen zich meester te maken van een bantengkoe, geloof ik, dat deze meening toch wel aanvechtbaar is, althans wat Oedjoeng-Koelon betreft. Ik ben er nl. na langdurige waarnemingen van overtuigd, dat het in dit reservaat voor een tijger gemakkelijker is zich op een stier te werpen dan op een koe, daar een stier m.i. veel meer riskeert en lang zoo voorzichtig niet is en aan iets verdachts niet zoolang

aandacht besteedt als een koe. Deze laatste zal daarom den roover veel sneller in de gaten krijgen en zich tijdig uit de voeten maken, wat een stier, en vooral een oud exemplaar, niet zoo dadelijk doen zal. Ik nam steeds waar, dat bij dreigend gevaar de stieren het langst op de bedreigde plaats bleven: uit proeven, waarbij ik de dieren door een Inlander op zeer omzichtige wijze liet verjagen, heb ik dit gedrag herhaaldelijk kunnen vaststellen. Wanneer de groote kracht, waarover deze dieren onder normale omstandigheden beschikken, dan eventueel door ziekte is gebroken, is het niet zoo heel vreemd, als het vnl. stieren zijn, die een tijger slaat.

De bewering van DE KANTER, dat de verhouding tusschen de koeien en stieren in Oedjoeng-Kolon onnatuurlijk is, en wel in het nadeel van de koeien, omdat deze eerder ten prooi vallen aan tijgers, staat lijnrecht tegenover mijn ervaring, 1° omdat ik meer resten van stieren vond, en 2° omdat die verhouding m.i. in het reservaat zeer normaal is en kan worden getaxeerd op 3 : 1 in het voordeel der koeien!

Uit de door DE KANTER geschreven rapporten over het reservaat blijkt duidelijk, dat het diens vaste overtuiging was, dat het reservaat een tijger-reserve dreigde te worden: het minst weerbare wild zou het tegen deze dieren reeds hebben afgelegd en nu was de beurt aan de bantengs gekomen! Deze meening kan ik zooals ik op blz. 33 reeds heb doen uitkomen, onmogelijk deelen.

Het is vreemd, dat DE KANTER niet meer aandacht heeft besteed aan mogelijke ziekten van deze dieren, ondanks de door hem gedane, m.i. belangrijke vondst van enkele zieke bantengs, van welke het exemplaar, waarop sectie verricht werd, aan de bovengenoemde ziekte bleek te hebben geleden.

(Wordt vervolgd.)

A. HOOGERWERF.

KORTE MEDEDEELINGEN

De Politie-vlinder. — In „Een woord vooraf” van „Uit Java's Vlinderleven”, blz. 2, wordt weer een lans gebroken voor het invoeren van Hollandsche namen voor Indische vlinders. Ik zend U een vlinder, dien ik, indien hij nog geen Hollandschen naam heeft, gaarne „Politie-vlinder” gedoopt zou zien. Het is een bekende soort, nl. *Hypolimnas bolina*, wier gedrag ik altijd met groot plezier heb gadegeslagen. De vlinder zit haast altijd op een blad aan den buitenkant van een boom of heester, op een hoogte van 2 m (natuurlijk ook wel eens lager of hooger), van waar hij de omgeving goed kan observeeren, de vleugels meestal geopend. Nauwkeurig let hij op het verkeer, en als hij iets ziet wat hem niet bevalt, dan gaat hij onmiddellijk den overtreder te lijf. Daarbij schijnt hij zijn medevlinders heel goed te kennen. Witjes en geeltjes, eerzame burgers, laat hij in het algemeen met rust, en den Groenen Jager laat hij ook meestal passeeren, waarschijnlijk omdat deze toch te flink voor hem is. De Goochelaartjes en Amuletjes (*Euploea* en *Danaiida*¹⁾ spp.) vertrouwt hij niet, en als ze te dicht in zijn buurt komen, worden zij weggejaagd. De ergste misdadiger voor hem — zooiets wat een aan den verkeerden kant van den weg fietsende katjong (met één kornuit vóór- en een tweeden achterop) voor een eerzamen verkeersagent is — is echter de groote zwarte Pastoorvlinder (*Papilio memnon*). Zoodra een van deze opduikt, gaat de Politie-vlinder hem dadelijk te lijf en rust niet eerder, vóórdat hij hem uit zijn gebied heeft verjaagd, waarop hij trotsch op zijn observatiepost terugkeert. Mocht hij op zijn post sneuvelen, zooals wel door mijn net is gebeurd, dan zit na weinige uren, of anders den volgenden dag, weer een vlinder van deze soort op hetzelfde blad. Kan een van de lezers van De Tropische Natuur de reden voor dit merkwaardig gedrag van den Politie-vlinder opgeven?

Djakakarta.

H. OVERBECK.

¹⁾ De naam van dit bekende vlindergeslacht is intusschen alweer veranderd in *Danaus* en hieraan zullen we ons dus moeten houden.

Red.